

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Burtažodis slypi sapne

Prieš gerą dvidešimtį-trisdešimtį metų viešojoje erdvėje sklindė toks sparnuotas posakis – ekonomika turi būti ekonomiška, o moteris – moteriška. Pirmoji posakio dalis buvo daugmaž aiški, ypač mano kartai, nes sovietmečio ekonomika tokia ir buvo. O štai antroji...

Ją sunku suvokti ir dabar. Kas, po galais, yra tas moteriškumas?.. Formos? Idėjos? Turinys? Biologija? Dvasingumas?.. Tradicija? Maištas?.. O dar tas niūrus, fatališkas liepiamasis tonas – moteris turi būti...

O jeigu neturi? Jeigu nenori? Jeigu tame nėra prasmės? Idėjos?.. Gyvenimo džiaugsmo?.. Svaigulio?.. Beprotybės?.. Kas tada?..

Ne sykį man yra toptelėję, kad mano savastis – ne visai moteriška. Nei lėlių, nei rankdarbių vaikystėje nemėgau: kur kas labiau patiko rausti griovius, statyti pilis, pievose ieškoti drakono karalystės. Paauglė būdama, labiausiai mėgau nešioti vyrišką švarką juodais ir mėlynais langučiais. Arbatėlės ir kavutės, moteriški pokalbiai ir princesių kultas man visuomet varė nuobodulį. Kaip ir moters paskirties suvokimas – būti namų židinio puošmena, gerąja dvasia ir, žinoma, valytoja.

Nekenčiu buities darbų, atšalau nuo momentinio susižavėjimo įmantriais marinavimo receptais ir meniniu siuvinėjimu.

Liko tik begalinis ilgesys būti suprastai – tokia, kokia esu, o ne tokia, kokią mane mato ar įsivaizduoja. Gilus troškimas, panašus į alkį ir troškulį vienu metu, išsiveržiantis pašamonėje, sapnuose. Tikrai kažką reiškia tas sapnas, kai sapnuoju kambarį – iš tamsaus, pagalvėlių ir sofų prigrūsto buduaro jis staiga virsta šviesiu, bebaldžiu būstu, pilnu vėjo ir erdvės. Toks šviesus ir erdvus, kad atrodo lyg būtų pats savyje, lyg atskira visata, besiplečianti į šalis.

Kažkur mano sapnuose, mano pašamonėje yra toji moteriškumo visata. Keista, archajiška. O gal – labai racionali. Tačiau, kaip bežiūrėtum, paslaptina.

Ir nors moteriškumas (kaip, beje, ir vyriškoji savastis) šandien yra pritaikytas ne tik įvairiems šablonams iliustruoti, bet ir vartotojiškumui plėsti, jis toli gražu nėra toks jau vartotojiškas, išgliaudytas ir pritaikomas dalykas. Jis kur kas paslaptingesnis ir gilesnis, tik galbūt mes – ir vyrai, ir moterys – tai primiršome. Ir galbūt netgi bijome prisiminti. Nes jis gali būti nevaldomas – kaip stichija, kurios racionaliam žmogaus protui iki šių dienų nepavyksta pažaboti ir vargu ar kada nors pavyks. Ir štai todėl posakyje „Nesuprasi tų moterų“ yra dalis tiesos: stichija nesutramdoma protu, ji sutramdoma burtažodžiu.

O burtažodis irgi slypi sapne...

Renata Šerelytė

Antanas Sutkus. Laiko ženklai

VAKARO FANTAZIJA

Saulės salės kristale
Dainavau giliai laimingas.
Kol liepsnojantis flamingas
Juodmedžio brangaus stale

Ištiesė sparnus raudonus.
Ir šešėlis išdidus
Pro saulėlydžio kardus
Palietė tamsos vargonus.

Kol gimton tėvų pilin
Atnešė tylos amforas
Ir gairus fontanų choras
Sunkėsi krauju gilyn.

Alfonsas Nyka-Niliūnas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĒMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Burtažodis slypi sapne • **2-as psl. Astrida Petraitytė.** Jonas Basanavičius grįžo Vilniun! Mokėsime pasidžiaugti? • **3-as psl. Perpetua Dumšienė.** Lietuviybės ir kultūros puoselėtojai lietuviškose mokyklose Baltarusijoje (2) • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Gražiausios prieškarinio Lietuvos šventės ir iškilmės – vienoje knygoje • **5-as psl. Metų knygų rinkimai.** Marius Burokas. Švaraus buvimo • **6-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Antanas Sutkus ir fotografijos istorija, kurios norisi mokytis • **7-as psl. Romualdas Kriaučiūnas.** Du Paberžės kunigai – Tautos dvasios žadintojai/ **Jonas Kaniauka.** Išleistas enciklopedinio leidinio „Lietuvos bajorai“ pirmasis tomas • **8-as psl. Kultūros kronika/ Lidija Veličkaitė.** Lietuvos laisvės kovų atmintį būtina išsaugoti ateities kartoms

Kitame numeryje: Petro Venclovo novelė „Nemeilės metas“ • Metų knygos. Gintaras Bleizgys. Xeranthemum

Redaguoja **Renata Šerelytė** renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Jonas Basanavičius pasitinka išeinančius iš Filharmonijos

Filharmonijoje skamba „Lietuva brangi“

Jonas Basanavičius grįžo Vilniun! Mokėsime pasidžiaugti?

Astrida Petraitytė

Lapkričio 23-ąją Vilniuje nutiko šventė! Čia, į aikštę prieš Filharmoniją, per patį savo gimtadienį sugrįžo Jonas Basanavičius, Tautos patriarchas, Didžiojo Vilniaus Seimo (1905 12 04-05) organizatorius ir pirmininkas, Vasario 16-osios signataras... Taip, tą penktadienio vakarą atidengta Gedimino Piekuro sukurta skulptūra: solidus Basanavičius, pasiremdamas lazdele, žengia senojo Vilniaus gatve ... Postamentas tik vos kilsteli figūrą nuo grindinio, ant jo regime patriarcho parašą ir ištarmę: „Kaip aušrai auštant nyksta ant žemės nakties tamsybė, o kad taip jau prašvistų ir Lietuvos dvasė! Toks mūsų troškavimas ir noras.“ (Darius Kuolys yra prisipažinęs, kad tai jis, skulptoriaus paprašytas, pasiūlė šiuos Jono Basanavičiaus žodžius, 1883-ųjų sausį rašytus „Aušrai“.)

Vilniaus savivaldybė – pasidžiaukime! – pasistengė: nors ir per verpetingus slenksčius (skulptūros konkursas nebuvo sklandus, dauguma projektų sukėlė visuomenės pašaipas), valingai prieita prie šio – na, nepriekabiaukim, puikias – rezultato. Iškilusi skulptūra darskai paliudijo jubiliejinės Vasario 16-osios svarbą Lietuvai. Jos atidengimas simbolinė diena (gimtadienį), kone baigiantis metams, nejučia verčia su palengvėjimu atsistodinti: suspėjome, pavyko, praspūdome (pro savo pačių priekabavimo tinklus)... Jos vieta prasmingai primena mūsų Pirmosios respublikos ištakas – Nepriklausomybės aktui dirva purenta gerokai anksčiau nei Pirmojo pasaulinio karo baigtis...

Skulptūros atidengimo iškilmės suteikė dar vieną progą pasidžiaugti: išmokome neišpūsti oficialių ceremonijų, neužversti jų gražbylostės luitais. Tilpta į keliolika minučių – ir „Ažuoliuko“ chorui talkinant himnas sugiedotas, ir šiltus pasveikinimo, pasidžiaugimo žodžius ištarė J. E. Prezidentė Dalia Grybauskaitė, J. E. Valdas Adamkus, Vilniaus meras Remigijus Šimašius, ir kulminacija įvyko (nusiūnė skulptūrą gaubęs kubas) berniukų chorui traukiant „Kur giria žaliuoja“.

Daktaras Jonas Basanavičius (1851 11 23 – 1927 02 16), dešimtmečius profesinės veiklos pašventė Bulgarijai

(kurį laiką ir Prahoje darbuosi) – nepamiršdamas Lietuvos, jausdamas priedermę telkti lietuvius, būdinti apsnūdusią lietuvių kalbą suklausiusiems kirilicos retežiams – carinei valdžiai uždraudus lietuvišką raštą, jis buvo vienas iš Prūsų Lietuvoje leistos (1883–1886) „Aušros“ sumanytojų, organizatorių ir autorių. 1905-iesiems įpusėjus grįžęs Vilniun tapo tuo, kuo dabar jį regime – Lietuvos valstybingumo simboliu. Žinome Jono Basanavičiaus autoritetą Lietuvos Taryboje (išrinkta Vilniaus konferencijoje 1917 m. rugsėjį), paskelbusioje 1918 vasario 16 Nepriklausomybės akta (būta ir 1917 m. gruodžio 11 d. deklaracijos). Aplankome Tautos patriacho kapą senosiose Rasų kapinėse.

Po ceremonijos neišsilakstė šventei susibūrę miestiečiai – ir apžiūrėjo, arčiau prieidami, paminklą, ir fotografavosi, ir pažįstamus sutikę dalijosi išpūdžiais (dažniausiai nugirsti: „gražus, realistiškas“). Taip norisi tikėti, kad šios šventės – šio paminklo Vasario 16-osios akto signatarui Jonui Basanavičiui neužlies putotos pasipiktinimo, ironijos, nihilizmo bangos, neatsiris dar prieš įvykį nuskambėjusi prognozė: „Dar vienas piktas senis“ (įdomu, kokios niekintųjų vizijos – šokantis, vaivorykštės spalvom mirguliuojąs?)...

6 val. v. vyko Jono Basanavičiaus paminklo prieš Filharmoniją atidengimo ceremonija, o 7 val. v. pačioje Filharmonijoje – koncertas, šiai progai skirtas.

Regis, dauguma klausytojų buvo garbės svečiai, pakvietimų iš organizatorių sulaukę (prieš savaitę

kitą aptikusi žinią apie šį koncertą, sumaniusi internetu nusipirkti bilietą, radau visą parterį „užimtą“, tik balkone galėjau laisvai rinktis vietą). Išties garbingų – ne fasadiškai – žmonių Filharmonija tą vakarą sulaukė: štai sutikusi Jono Basanavičiaus premijos laureatus kauniečius Mariją ir Martyną Purvinus, galėjau džiaugsmingai nujausti, kad visi šios premijos laureatai pakviesti. Džiugu buvo tarp svečių regėti prof. Vytautą Landsbergį ir p. Landsbergienę, smalsu – (būsima prezidentą?) Gitaną Nausėdą su poniam...

O koncertas tikrai paglostė ausį ir širdį – kompaktiškas vienos dalies lietuviškos muzikos, nuo M. K. Čiurlionio iki, sakykim, Vaclovo Augustino (finale, kaip ir dera, skambėjo, klausytojus nuo kėdžių pakėlusį, Juozo Naujalio „Lietuva brangi“). Šventę papuošė atlikėjų puokštė: grojo Lietuvos kamerinis orkestras (vadovas Sergej Krylov), improvizavo (liaudies dainos „Bėkit, bareliai“ tema) saksofonistas Petras Vyšniauskas, vargonavo Jurgita Kazakevičiūtė, dainavo Valstybinis choras „Vilnius“ (vyr. dirigentas Artūras Dambrauskas, dirigavo Giedrius Pavilionis), mūsų visų didžiai mylima Veronika Pavilionienė.

Beje, įvadinį žodį prieš koncertą perskaitė Lietuvos televizijos diktoriaus Marijus Žiedas: primintas čia vykęs Didysis Vilniaus Seimas – šiam istoriniam lietuvių susiejimui ne tik pirmininkavo, bet ir daug pastangų organizuodamas padėjo Jonas Basanavičius; perskaityta jo prisiminimų ištraukėlė (net nūvargęs maldydamas viens kitam prieštaraujančius, susipešti ketinančius) ir priimtieji reikalavimai (dar „tik“: autonomija Lietuvai su Seimu Vilniuje), grindę mūsų valstybingumą. □

Susibūrimas prieš atidengiant paminklą.

A. Petraitytės nuotraukos

Lietuvybės ir kultūros puoselėtojai lietuviškose mokyklose Baltarusijoje (2)

Perpetua Dumšienė

Tęsinys. Pradžia 2018 m. lapkričio 24 d.
„Kultūroje“

O kaip visi džiaugėsi, kai Juodšiliuose buvo įkurta atskira lietuviška Juodšilių „Šilo“ mokykla!.. Angelė Valienė šioje mokykloje jau dirbo direktoriaus pavaduotoja, jos pagrindinė užduotis buvo lietuviškų tradicijų puoselėjimas. „Ieškojome savo mokyklos veido per lietuvių papročius, kultūrą, istoriją. Buvo įkurtas ansamblis ‘Šilelis’, kuriam sumaniai vadovavo mokytoja Meškuotienė”... Mokykla pamažu tampa lietuvių kultūros puoselėjimo ir ugdymo centru Vilniaus krašte. Mokytojos metodika – pamokose sukurti mokiniams įdomų ir prasmingą mokymosi kontekstą, skatinti mokinių aktyvumą ir kūrybiškumą. Mokytojos Valienės parengti mokiniai dalyvauja lietuvių kalbos olimpiadose, meninio skaitymo konkursuose ir pasiekia gerų rezultatų.

Kartu su išradinga mokytoja mokiniai dalyvauja projektuose „Lietuvos dvasios pergalė“, „Dvikalbis ugdymas“, „Etnokultūrinių vertybių puoselėjimas mokykloje ir bendradarbiavimas su Lietuvos ir užsienio mokyklomis”. Mokiniai skatinami pažinti ir gerbti kultūros tradicijas, pajauti bendras visą kultūrą vienijančias šaknis. „Su vaikais ėjau į žygius, keliavau, kviečiau žymius žmones, poetus, vienuolius, aktorius, kaimo močiutes”, – pasakoja mokytoja. Stebuklai tie susitikimai, nes kartais jų metu atrandamos tiesos, kurių niekaip nepavykdavo atrasti kasdienybės rutinoje. Pripažinimo sulaukia amžinosios vertybės: laikas yra kantriausias gydytojas, o sąžinė – teisingiausia teisėja, kad talento patikimiausias draugas darbas, kad laimingiausi – gyvenantys ne sau.

„13 metų dėsciau pedagoginėje mokykloje studentams, suskridusiems iš įvairių Lietuvos kampelių į Vilnių, vadovavau kraštotyrinei praktikai. Manau, kad studentams būtina susipažinti su liaudies kultūra, tradicijomis, papročiais. Būsime mokytojai pažino stulbinantį Vilniaus krašto grožį – Juodšiliai, Kalviai, Salininkai, Valčiūnai, Prūdiškės. Užvairčiau studentus keliaudama po Vilniaus kraštą. Bet gavau ir atpildą, tai buvo studentės Mildos žodžiai: „Mane sužavėjo praktikos vadovė Angelė Valienė, jos entuziastingumas, atsidavimas darbui, patriotiniai siekiai. Ji vienintelė manyje įkvėpė tą dvasią, – skatinančią ieškoti ir surasti”.

Be pedagoginio darbo, dirbau ir „Moksleivio” redakcijoje. Šis darbas buvo tikra atgaiva sielai – bendrauti su iškiliais žmonėmis ir pažinti visos moksleivijos gyvenimą, rūpesčius ir džiaugsmus.

2004–2008 m. vėl grįžau į Gervėčių kraštą ir dirbau Baltarusijos Respublikos Astravo rajono Rimdžiūnų vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja. Tuomet darbas ir gyvenimas naujoje mokykloje jau labai skyrėsi nuo 1970 metų. Bet meilė šiam

Angelė lituanistų kursuose.

Martyno Musteikio nuotr.

unikaliam kraštui ir jo žmonėms išlikti, tad nuo 2014 metų iki šio laiko vis dirbu Rimdžiūnuose. Jaučiu, kad dirbti padeda visa sukaupta pedagoginė patirtis, bet ne mažiau ir tvirtybės teikiančios žinios apie lietuviybės istoriją, lietuviybės kūrimo pastangas šiame krašte, noras būti nors kiek panašia į garsius Gervėčių krašto lietuviybės puoselėtojus.”

Truputis istorijos

I kvėpimo lietuviybės darbui galima ieškoti ne viename istoriniame laikotarpyje. Pradedant senaisiais istoriniais laikais, kurių pažinimas dabar jau prieinamas tiesiog keliaujant po Baltarusijos teritorijoje esančias Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės pilies. Šiais maršrutais keliauja ir lituanistinių mokyklų mokytojai su savo mokiniais. Tai istorija, susijusi su LDK laikais. Medininkai mena ir LDK laikus, ir 1991 metus – muitininkų žudynes; tai primena 7 marmuro stulpai. Ašmena, menanti Vytauto ir Jogailos laikus. Alšėnai jau nuo XIII amžiaus buvo žymus LDK centras, iš čia didieji kunigaikščiai pasirinko žmonas. Iki XVIII amžiaus čia daugumą sudarė lietuviai. Karai, marai, siautęs badas pražudė senuosius gyventojus, o į jų vietą kėlėsi svimtaučiai. Krėvos pilis mena Jogailos ir jo dėdės Kęstučio dramą, Vytauto pabėgimo nuo žūties istoriją. Jogailos krikštą ir bažnyčių statymą. Krėvos pilies kieme Baltarusijos lietuviai tradiciškai mini Lietuvos valstybės dieną. Myras ir Nesvyžius – ten yra garsiosios LDK laikų kunigaikščių Radvilų pilys. Myro pilis yra viena gražiausių pilių pasaulyje, įtraukta į UNESCO kultūros paveldo sąrašą. Taip mokiniai pasikartoja istoriją ir jiems primenama, kad senosios etninės žemės buvo prarastos, kai 1795 metais buvo įvykdytas trečiasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas

Lituanistinių mokyklų mokiniai ir mokytojai išvykose natūraliai pasigilina ir į XX amžiaus laikotarpį, kai įvyko naujas didžiulis Lietuvos etninių žemių praradimo procesas. Antrasis Lietuvos etnografinių žemių naikavimo laikas nuo 1920 metų įvykių – sienos su bolševikine Rusija nustatymo, lenkų okupacijos, Antrojo pasaulinio karo sukkelto valstybių sienų kaitaliojimo.

Reikia pasakyti, kad 1920 metų Lietuvos-Rusijos sienų sutartis buvo Lietuvai palikusi ir nemažai etnografinių žemių, Lietuvai priklausė net didingas Naručio ežeras, bet lenkų okupacija viską pakeitė.

Po šių įvykių prarastose etninėse lietuvių žemėse tęsiasi kova už lietuvių kalbos pamokas, katalikiškas pamaldas, etnografinių papročių išlaikymą. Ši lietuviybės kova praėjo daugelį etapų. Pradėjo ją „Ryto” draugijos veikla, Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos auklėtinių lietuviybės veikla. Po Antrojo pasaulinio karo lietuviybės veikla buvo susijusi ir su profesoriaus Tado Ivanausko ir garsios Vilniaus krašto visuomenės veikėjos Birutės Federavičienės vardais. O šiuo metu pagrindinis veiklos variklis – tarptautinis Gervėčių klubas. Savaimė suprantama, kad sėkmę garantuoja tik Baltarusijoje gyvenančių žmonių aktyvumas, veiklūs katalikų kunigai, lietuviškų mokyklų mokytojai. Į kultūros ir švietimo darbus įsijungia ir Lietuvos ambasada Baltarusijoje, Vilniaus mokytojų namai, Vilniaus lietuvių namai, Vilniaus rotušė. Neabejingi yra ir Lietuvos inteligentai, menininkai.

Kaip gyvena Rimdžiūnų mokykla ir kultūros centras Lietuvos atkūrimo šimtmetį pasitinkant

Mokytoja metodininkė Angelė Valienė jau daugelį metų dirba lietuvių kalbos mokytoja Rimdžiūnuose, Baltarusijos Respublikos Astravo rajone (2004–2008; 2014–2018).

Lietuvos lėšomis pastatyta lietuviška vidurinė mokykla Rimdžiūnuose atidaryta 1994 metais. Joje dabar mokosi vietos lietuvių vaikai. Kartu su lietuviško darželio vaikučiais skaičiuojant jų yra apie šimtą. Mokykla įsikūrusi Lietuvių kultūros ir švietimo centre Rimdžiūnuose. Ten taip pat veikia biblioteka, kultūros namai, etnografinis muziejus, yra moksleivių ir pedagogų bendrabučiai. Lietuvių kultūros ir švietimo centras Rimdžiūnuose – vienas didžiausių Vilniaus Gervėčių klubo nuveiktų darbų gimtojo krašto labui. Taip pat pasirūpinta, kad mokykla turėtų autobusiuką mokiniams iš aplinkinių kaimų į mokyklą atvežti.

Mokykla ir mokytojai kelia sau uždavinius ne tik išmokyti lietuvių kalbos, ugdyti mokinių bendrąsias kompetencijas ir gyvenimo įgūdžius, stip-

Angelė Valienė savo namų bibliotekoje, 2018

rinti jų ugdymosi motyvaciją, tobulinti pamokos struktūrą ir turinio kokybę, taikyti netradicinius ugdymo metodus ir dalykų integraciją, bet ir ugdyti mokinius aktyviais patriotiškai nusiteikusiai piliečiais. Tad mokiniai parengiami dalyvauti olimpiadose, konkursuose, konferencijose, festivaliuose, dažnai vyksta į temines ekskursijas.

Daug dėmesio skiriama ir mokytojų tobulinimuisi. Mokytoja Angelė šiais metais mokėsi ne tik pasaulio lituanistinių mokyklų mokytojų kursuose, bet ir užsienio lietuviškų mokyklų lituanistų konferencijoje „Algirdas Julius Greimas Lietuvoje, pasaulyje, mokykloje”.

Išgirdus, kiek nuveikta mokinių akiraty plečiant, tai akivaizdu, kad tokio aktyvumo galėtų pavydėti ne viena Lietuvos mokykla.

Angelė Valienė pasakoja, ką yra kartu su mokiniais nuveikusi.

„Parengtas projektas ‘Atkurtai Lietuvai 100 metų’ – jį vykdydami aplankėme Vilnių ir Kauną, nes šiuose miestuose yra ypatingai svarbių Lietuvos istorijos šimtmečiui vietų. Vilniuje – Valstybės pažinimo centras prie Prezidentūros, Signatarų namai, Pinigų muziejus, Katedra, Aušros vartai, o ir Vytauto Didžiojo gimnazija, parengusi prieškarinio Lietuvoje mokytojų Gervėčių kraštui. Kaune – Santaka, Kauno pilis, Senoji istorinė Lietuvos prezidentūra, poeto Maironio namai, Lietuvos liaudies buities muziejus Rumšiškėse.”

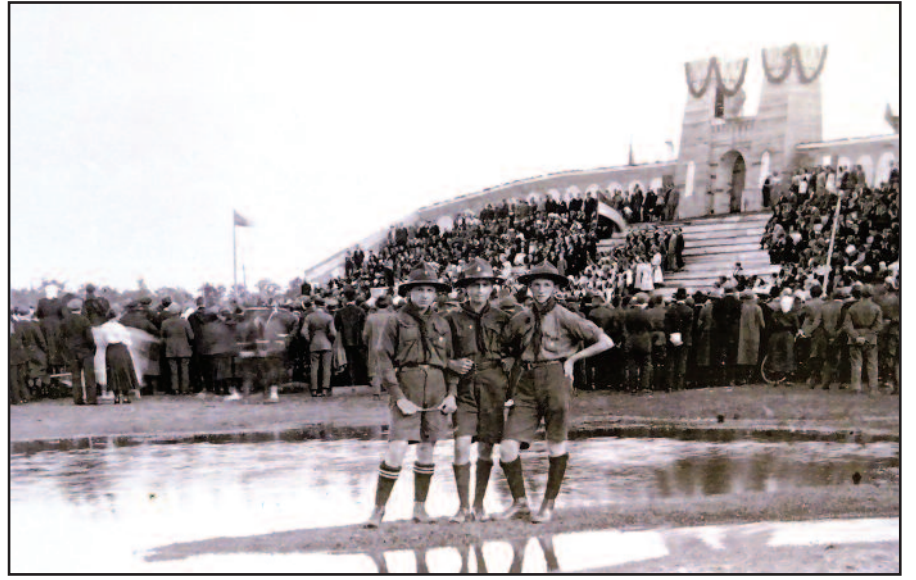
Mokiniais ypač įdomus buvo kūrybiškas projektas „Antano Baranausko, Mikalojaus Konstantino Oginskio ir Kazio Bradūno gyvenimo ir kūrybos keliais”, o tie kultūros keliai nusidriekė į Baltarusiją, Lenkiją ir Lietuvą. Šioje kelionėje ypač pravertė dar vienas mokytojos Angelės talentas – ji yra ir aukščiausios kategorijos gidė.

Vadovaujami mokytojos Valienės per vasaros atostogas rimdžiūniškiai susitiko su Seinų „Žiburio” gimnazijos kolektyvu, supažino su gimnazijos tradicijomis, biblioteka. Mokykla labai jauki ir graži, tikras lietuvių židynys. Aplankyta ir katedra, šalia kurios – puikus paminklas Seinų vyskupui Antanui Baranauskui, buvusi kunigų seminarija, kurioje mokėsi Motiejus Gustaitis, Vincas Kudirka, Vincas Mykolaitis-Putinas.

Tęsinys kitame numeryje

Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių minėjimas 1930 m.

Nuotraukose pristatomas aktyvus visuomeninis gyvenimas

Gražiausios prieškario Lietuvos šventės ir iškilmės – vienoje knygoje

Algis Vaškevičius

Kauno apskrities viešoji biblioteka Lietuvos atkūrimo 100-mečio proga parengė dar vieną dovaną – išleido albumą „100 pakilių akimirklų: tarpukario Lietuvos šventės ir iškilmės“ bei pristatė kilnojamąją parodą.

Pasak šio projekto iniciatorių, valstybės atkūrimo šimtmečio sukakties kontekste yra įdomu atsisąžinti į mūsų šalies kūrimosi pradžią, pamąstyti apie praeities svarbą dabarčiai ir pasidomėti laikotarpiu tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų, kai paskelbusi nepriklausomybę Lietuva galėjo ir norėjo ŠVEŠTI. Naujasis bibliotekos projektas „Tarpukario Lietuvos šventės ir iškilmės“ ir bando atsakyti į klausimus, ką šventė mūsų jauna valstybė, kokios tai buvo šventės, kaip joms buvo ruošiamasi, kaip buvo minimi didieji tautos įvykiai ir kokie buvo svarbiausi šventiniai akcentai?

Ir naujajame leidinyje, ir kilnojamoje parodoje pristatomos valstybinės iškilmės, kuriose džiaugtasi nepriklausomybės ir laisvės vaisiais, taip pat šventiniai paradai su žygiuojančiais tautos laisvės gynėjais. Čia ir sukaktys bei minėjimai, kuriais buvo išreiškiama pagarba praeičiai; taip pat 1924 metais būtent Kaune prasidėjusios dainų šventės, įprasminusios tautos kultūrą.

Tai ir įvairių organizacijų, draugijų šventiniai sambūriai, į kuriuos buvo telkiamasi dėl kilnaus idealizmo. Įdomios ir kalendarinės, bažnytinės, jaunimo ir kitos šventės ar renginiai – paminklų šventinimas ir atidengimas, reikšmingų įvykių minėjimai ir t. t., kuriuose patiriami vienybės ir kilnių idėjų išsipildymo jausmai. Anot knygos ir parodos rengėjų, įvairūs valstybę repre-

zentuojantys šventiniai renginiai, telkę dėmesį į tautai svarbius įvykius ir sukaktis skatino pagarbą istorijai ir kultūrai, ugdė patriotizmą ir bendruomeniškumo jausmą, rodė brętančią atsakomybę už savo valstybę, jos tapatumo stiprinimą.

Leidinio pristatymą pradėjusi Kauno viešosios bibliotekos direktorė Asta Naudžiūnienė džiaugėsi, jog pavyko parengti tokį įsimintiną projektą ir išleisti tokį išpūdingą leidinį, tokiu būdu įprasminant atkurtos Lietuvos 100-metį. Pirmieji leidinių išvydo spalio mėnesį vykusios Klaipėdos knygų mugės lankytojai, o dabar su juo susipažino ir kauniečiai. Direktorė džiaugėsi, kad prie leidinio parengimo prisidėjo daugiau kaip 30 žmonių – jie pasidalijo savo archyvinėmis nuotraukomis, pasakojimais.

Naujojo leidinio sudarytoja Rimantė Tamoliūnienė sakė, jog knygos parengimas užtruko visus metus. Ji padės skaitytojams sužinoti, kaip jauna valstybė šventė savo svarbiausias šventes, kas rūpėjo to meto valstybės vadovams ir paprastiesiems žmonėms.

„Iš pradžių norėjome atrinkti šimtą svarbių, reikšmingų nuotraukų ir išleisti jų leidinį, bet kai pradėjome tas fotografijas vartyti, gilintis, suprato, kas į šimtuką netilpsime, kad įdomi ne tik pati fotografija, bet ir su ja susijusi istorija, jos aprašymas. Taip gimė idėja šventes sujungti pagal temas ir iš viso atsirado devynios skirtingos temos. Nutarėme panaudoti citatas iš to meto spaudos, nes ji plačiai aprašė svarbius renginius ir tai tikrai yra įdomu“, – sakė į leidinio pristatymą gausiai susirinkusiai audi-

torijai R. Tamoliūnienė.

Ji pabrėžė, jog naujoji knyga nėra akademinis leidinys – tai pažintinis, ikonografinis albumas, į kurį atrinkta tai, kas leidžia didžiuotis lietuvių tauta. Kiekvienos šventės ašis – tai jos prasmė ir ištakos. Šiandien galima tik stebėtis, kokios didžiulės minios žmonių praėjusio amžiaus antrajame-ketvirtajame dešimtmetyje dalyvavo švenčiant valstybines šventes, kiek pakylėjimo, optimizmo būta. Ypač iškilmingai minėtos valstybės ir kariuomenės šventės, iškilnių asmenybių sukaktys.

Kaip pavyzdį ji pateikė 1930 metais vykusį Vytauto Didžiojo 500 mirties metinių minėjimus, kurie apėmė visą šalį, tada surengta daugybė įvairių šiai datai skirtų renginių. Miestuose tada buvo statomi garbės vartai, jie dekoruoti patriotiniais šūkiais ir tautiniais motyvais, taip pat iš įvairių žolynų supintomis girliandomis. Nors elektra buvo brangi, svarbesni pastatai buvo puošiami tūkstančiais elektros lempučių. Išpūdinga buvo ir pirmoji „Dainų diena“ Kaune 1924 metais, ir atkurtos valstybės 10-mečiui skirta dainų šventė 1928 metais.

Daug aktyviau nei dabar tada minėtos ir įvairios religinės šventės – ne tik tradicinės Velykos ar Kalėdos, bet ir įvairūs atlaidai, Devintinės, eucharistiniai kongresai. Tų švenčių ir minėjimų metu stengtasi kiek įmanoma labiau ugdyti jaunosios kartos patriotizmą. Prie to labai prisidėjo ir tada labai populiarios medelių sodinimo šventės.

Dar viena parodos tema pavadinata „Kilnaus idealizmo vedami“. Joje pristatomas aktyvus visuomeninis gyvenimas, pačių įvairiausių organizacijų – skautų, šaulių, pavarininkų, ateitininkų, jaunaliuvių ir daugelio kitų šventės. Šios organizacijos ugdė tautinę savimonę, pilietiškumą, stiprino dorovines nuostatas, siekė saugoti, stiprinti ir ginti Lietuvos laisvę. Jos turėjo savo skiriamuosius ženklus – ženklelius, emblemas, šūkius, savo globėją, stengėsi išsiskirti ir apranga. Šios organizacijos tapo gana stipriu valstybės ramsčiu.

Įdomi ir tema „Švenčių įvairovė“, kuri apima Jūros šventę, įvairių tiltų, kelių atidarymus ir panašius renginius. Visa tai taip pat liudija apie augančią ir stiprėjančią valstybę, jos siekius.

Rengiant šį projektą buvo naudotasi asmeniniais rinkiniais, įvairių institucijų fondais ir archyvais. Iš daugybės nuotraukų bibliotekininkai atrinko tas, kurios geriausiai atspindi temą, įvairius Lietuvos regionus ar patraukia savo įtaigumu, retumu. Dalis šių fotografijų yra publikuojamos pirmą kartą, o knygos pabaigoje skaitytojo laukia netikėtumas – anuomet populiarūs šventiniai atvirlaiškiečiai su perforuotomis juostelėmis. Taigi nūdienos skaitytojas turi išskirtinę galimybę „tarpukariškai“ pasveikinti – nusiplėšti patikusį atviruką ir jį išsiųsti kaip šventinį sveikinimą.

Renginyje dalyvavęs istorikas profesorius Jonas Vaičenonis pasidalijo mintimis, kokios šventės tuo laikotarpiu buvo svarbiausios, kaip jos buvo švenčiamos, kokie akcentai labiausiai buvo pabrėžiami. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad naujojoje knygoje nėra liūdnu akimirklų, nėra laidotuvių ar net politinių švenčių – čia tarsi pristatomas gražesnis pasaulis – daug vaikų nuotraukų, gamtos vaizdai su upėmis, lavais ir žmonėmis ar panašiais vaizdais.

„Lietuva 1918 m. tapo laisva po 123 m. trukusios okupacijos, tad galima įsivaizduoti jos ir jos žmonių džiaugsmą. Švenčių reikšmė naujai atsikūrusiai valstybei buvo išskirtinė, o kariuomenės šventės ar priesaikos davimai buvo lyg ir to meto viešųjų ryšių akcijos. Svarbu ir tai, kad leidinyje galima rasti kruopščiai atrinktas, įdomias, retas ir daugeliui niekada nematytas fotografijas, ir tai sudaro išskirtinę šios knygos vertę“, – sakė profesorius. □

Parodos stenduose – 1918–1940 metų Lietuvos švenčių įvairovė.

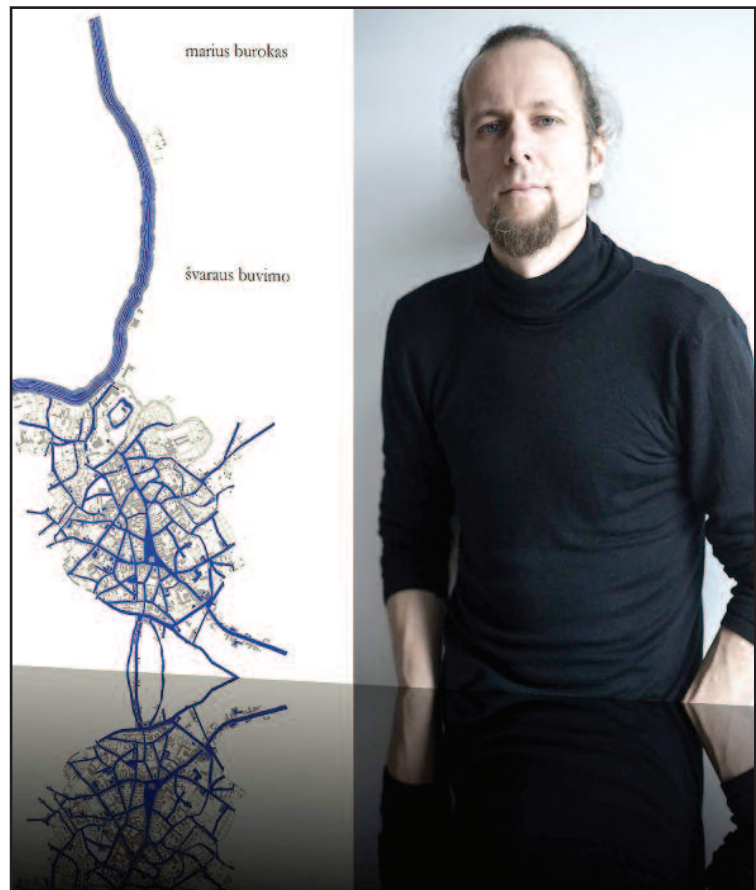

A. Vaškevičiaus nuotr.

2018 METŲ KNYGŲ RINKIMAI

MARIUS BUROKAS ŠVARAUS BUVIMO

Marius Burokas (g. 1977) – poetas, literatūros kritikas, vertėjas, knygų apžvalgininkas, išleidęs tris poezijos knygas. Ketvirtoji, „Švaraus buvimo“, pateko į Metų knygų poezijos penketuką. Joje poetas tęsia ankstesniuose rinkiniuose išryškėjusias gyvenimo kelio, santykio su poezija ir kultūra, su gimtuoju Vilniumi temas. Ypatingo skaidrumo, šviesos teikia žmogiškųjų vertybių, artimiausių žmonių apsuptis. Vaikai spinduliuoja šilumą, meilę pasauliui, padeda pažvelgti į kasdienybę šviežiai, pamatyti save patį pasaulio tęstinume. Knyga „Švaraus buvimo“ – darnus poetinis audinys, į kurį natūraliai įsipina saviraiška ir aktualių pasaulio įvykių refleksijos.

Marius Burokas. Švaraus buvimo. Eilėraščiai. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2018

U ir J

išsišovę stuburų gumburėliai
smulkūs kaulai undinių

kvėpuoja
lyg saujoj laikyčiau
pasigavęs paukštelį

guli abipus
nemiega
šnopuoja

pasakok
šnibžda
apie pasaulį
medūzas
kas yra elektra
kaip medžiai auga
ir kodėl
popierius baltas

guliu
nemiegu
šnopuoju

žinių
patikimiausias šaltinis
filosofinis akmuo
pasenus
enciklopedija

tėvas
prigadinęs tiek popieriaus
praities kaulavaisis
apgautas
ateities minkštimo

kalbu
į švarias galveles

tikiuosi

kad tiesą

VASARIS

Šalčio šuo laižo
mano rankas. Sniegas
ir akmenys. Vaikų
galvos boluoja
lange. Vamzdžiuose
ledėja vanduo, skyla medis
virsta garai, perlinė
šviesa čiuopia stiklą.
Visos būsenos dabar
nepastovios. Laikas –
it vėjas prie jūros
nugarina, nudilgo
nutirpdo. Man trūko
šios druskos, tavo
odos, šylančios po delnu
šiurkščių lūpų

švaraus buvimo.

PAVIETRĖ

kaulo kojom
atbarška grindiniu
penktą ryto
kaip rašė poetai

vaikystėj prasilenkėm
gulėjau
stiklo dėžėj
išrėkęs
sprangų ir šiltą
sielos mėsgalį

nieko nelaukiau
negaudavau
nieko

tik vienatvė
it išvirinta
valdiška antklodė

balčiausia
it smertis

plytėjo
užklojo

tokia legenda
taip atėjau
maniau taip

taip ir mirsiu
rupūžė
užrėplios
ant širdies
patinusios

spūst

pavietrė
kaulo kojom
atbarška

pro liepą
pro mūrą
pro vasarą

Vilnių.

BIBLIOTEKININKĖ

veidas
tarp šokančių dulkių
pakeltas į šviesą –
viršutinę Dievo lentyną

ieško savo raidės
gal net žino ją –
susirado tarp minkštų
nuvartytų katalogo lapelių

– ar balsė Jis atvira, gaudžianti
ar sprogstantis, šnypščiantis
priebalsis?

– ko daugiau tose raidėse?
erdvės
lipnaus sąmokslų rašalo
blogio dėmių
sudususio nuodėmės kvapo?

spėlionės tai, viltis, nežinomybė
kažkas iš tolimųjų lentynų
patamsių
gundo tarti – likimas

bet šiandien
vakarą skaidrų, vėjuotą
tai tik pokalbis
verčiami lapai

kelionė

Antanas Sutkus ir fotografijos istorija, kurios norisi mokytis

Ieva Marija Mendeikaitė

Turbūt visi žino arba yra girdėję apie legendinį Lietuvos fotografą – Antaną Sutkų, kurio gyvenimas su fotografija buvo glaudžiai susijęs nuo pat jaunystės dienų. Gimęs 1939 m., Antanas Sutkus pradėjo dirbti laikraštyje „Literatūra ir menas“, vėliau žurnale „Tarybinė moteris“ kaip fotokorespondentas. Tačiau žurnalistika ir spaudos medžiagos rinkimas nebuvo pati svarbiausia detalė Sutkaus kūryboje, jis buvo fotografijos lyderis, jo darbais buvo įkūnyta ir suformuota Lietuvos fotografijos mokyklos esmė, jo indėlis buvo nežmoniškai didelis. Po trisdešimties metų, 1969 m. Sutkus savo paties iniciatyva subūrė Lietuvos fotografijos meno draugiją, kuri Tarybų Sąjungoje buvo vienintelė tokia fotografus vienijanti draugija apskritai.

Istorikė Margarita Matulytė Sutkaus kūrybos pradžią apibūdina taip: „Sutkus kaip autorius susiformavo be mokyklos, tačiau dalyvavo aktyviame moderniosios kultūros diskurse ir ypač atidžiai sekė atgijusios literatūros paradigmas [...] Kluoniškių kaimas ant kalno ir Zapyškio bažnyčia Nemuno slėnyje, Ežerėlio durpynai, kur uždirbo pirmajam fotoaparatai, 1940-aisiais nusišovęs tėvas ir pokary besislapstanti motina, auginę ir krikščioniškai auklėję seneliai, pirmoji meilė ir tiesos pamokos mokykloje, alinanti džiava ir mėnesiai provincijos ligoninės lovoje.“ Pasak jos, būtent šios gyvenimiškos patirtys ir suformavo Sutkaus kūrybinį braižą. Tokiomis aplinkybėmis susiformavo Sutkaus kūrybos bruožai, kurie būdingi didžiajai ir Vakarų, ir Lietuvos humanistinės fotografijos daliai. Sutkaus kūryboje ryškiai išskirti galima grynai „lietuvišką“ humanistinės fotografijos bruožą, kuri autoriui atvaizduoti buvo itin svarbu, kadangi jis norėjo parodyti, kaip svarbu yra įamžinti lietuvius jų autentiškoje aplinkoje. Žmogiškumo kaip neabejotinos vertybės išaukštinimas liko Sutkaus kūrybos esme ir visoje vėlesnėje jo kūryboje.

Antanas Sutkus išgarsėjo sunkiai dirbdamas, pasižymėdamas originaliu individualumu bei pasiteisinančia instinktyvia menininko nuojauta. Jis turėjo gebėjimą lengvai megzti emocinį ryšį tarp savęs ir tų žmonių, kuriuos fotografuoja, perteikti akimirkos autentiškumą ir subtilumą. Ankstyvuojū kūrybos laikotarpiu autorius taip pat sukūrė bene labiausiai užsienyje jį išgarsinusią fotografijų seriją Jeanas Paulis Sartre'as ir Simone de Beauvoir Lietuvoje. 1965 m. penkių dienų viešnagės Lietuvoje metu garsiąją prancūzų porą kartu su rašytojais Eduardu Mieželaičiu ir Mykolu Sluckiu lydėjęs Sutkus sukūrė ekspresyvų filosofo įvaizdį, kuris įsiminė ir yra atpažįstamas įvairiose pasaulio šalyse. Pagal žymiausią Sutkaus darytą Sartre'o fotografiją netgi sukurta rašytojo skulptūra, stovinti Paryžiuje prie Nacionalinės bibliotekos. Nors pats Antanas Sutkus teigia, kad šią fotografijos šlovę iš dalies yra pelnusi fotografuoto asmens šlovė, tačiau taip pat nenuginčija ir jos meninės vertės.

Šiomis dienomis fotografas daugiausia dėmesio skiria jau savo nufotografuotų nuotraukų archyvo analizei. Nuotraukų pakartotiniam įvertinimui. Ši tikrai turiningą archyvą atranda ir užsienio kuratoriai, leidėjai, o menininko darbai įgauna dar didesnę dokumentinę vertę, nei kad buvo įgiję anksčiau. Turbūt taip yra ir dėl laiko nuotolio ir pasikeitusio gyvenimo būdo; atsiminimus daugelis mūsų vis dar nešiojasi savo mintyse, tačiau pamąčius tai nespavotose nuotraukose, pasidaro kaip niekad ilgu ir nostalgikai jauku atminti. Anksčiau Lietuvos fotografijos mokyklos dėmesys tradicinei lietuviškai gyvensenai ir kaimui galėjo būti suprantamas kaip tylus pasipriešinimas tarybinei santvarkai. Sutkaus pripažinimas ir jo kūrybos sklaida įvairiose pasaulio šalyse mūsų dienomis, anot Williama A. Ewingo, reiškia nesitaikstymą su JAV ir Vakarų Europos šalių dominavimu meno istorijoje ir šiandienėje meno scenoje. Užsienio kuratoriai yra įsitikinę, kad „Sutkus turėtų būti ir, be jokios abejonės, bus kur kas geriau žinomas pasaulyje; belie-

Antanas Sutkus. Aklųjų mokykloje. Aklas pionierius

ka jam suteikti pasaulinę sceną.”

Pats Antanas Sutkus savo kelią link fotografijos pradėjo ankstyvoje paauglystėje: „Tai buvo viena iš vaikystės svajonių. Kai man buvo 12, o gal 14 metų, norėjau įsigyti tris daiktus – dviratį, radijo imtuvą ir fotoaparata. Fotografija man patiko dėl efekto – įdedi baltą popieriaus lapą į ryškumą ir čia pat pradeda ryškėti vaizdas. Tai mane pakerejo. Fotografijai atsidėjau visa širdimi. O ir laikas buvo palankus: 7 dešimtmetis, tam tikro atlydžio laikotarpis, kai spauda norėjo kažko naujo, nematyto. Kokia buvo pirmoji mano fotografija, sunku pasakyti, tikriausiai kažkas iš klasės draugų. Vėliau pagrindinės temos buvo susijusios su studentų gyvenimu ir darbo stovyklomis.”

Žinoma, šiai pradžiai kažkas turėjo padaryti įtaką, suformuoti tokią meilę fotografijai, tačiau Antanas Sutkus teigia, kad tai yra kažkas, kas tiesiog duota iš aukščiau, nes kartais išeina padaryti gerų nuotraukų, o kartais porą metų gali visiškai nieko gero nufotografuoti. Tačiau mėgstamiausius fotomenininkus visgi išskirti gali: „Kasmet man patinka vis kiti. Šiomet man labai patiko Boriso Michailovo knyga „Tea, coffee, cappuccino“. Ji paliko labai didelį įspūdį. Dar labai patinka prancūzų ikikarinė ir pokarinė fotografija bei su ja siejami Willy Ronis, Robert Doisneau ir, žinoma, Henri Cartier – Bresson.”

Visiems, kurie nori pradėti arba jau yra pradėję eiti fotomenininko specialybės link, Antanas Sutkus pataria: „Anksčiau būčiau pataręs negailėti juostos. Dabar patarčiau nepamiršti juostinės fotografijos. Aš nelabai pasitikiu tomis visomis naujovėmis, nes jos neužtikrina išliekamumo. Ar galėsime po 10–15 metų pamatyti tai, ką šiandien ar prieš penkerius metus įrašėme? Nežinia, nes jau gali būti visiškai kitos technologijos. Pirmiausia patarčiau atrasti savo mylimą temą, aišku, nepamirštant ir gyvenimiškosios fotografijos. Dabar daug kas naudoja fotografiją kaip kitų menų dedamąją dalį, daro įvairius fotoeksperimentus, o aš norėčiau paskatinti užsiimti grynąja fotografija – šviesotamsa, portretu.”

Antanas Sutkus. Motinos ranka

Puiki naujiena norintiems dar geriau pažinti kūrėją ir jo darbus – Nacionalinė Dailės galerija siūlo nepaprastą, nuostabaus grožio Antano Sutkaus retrospektyvą „KOSMOS“. Šią parodą organizavo trijų šalių – Lietuvos, Prancūzijos ir Vokietijos – meno profesionalai. Tai paroda, kuri truks iki sausio 13 dienos ir joje galėsite išvysti daugiau nei 300 kūrinių, kurių dalis – niekur anksčiau nematyti darbai, siūlantys iš naujo pažvelgti į įamžintą laikotarpį ir subtilias akimirkas, kurias pavyko pagauti fotomeistrui Sutkui.

Apie Sutkų kalba ir garsus fotografas Gintaras

Antanas Sutkus. J. P. Sartre Lietuvoje

Česonis: „A. Sutkus yra nepaprastai svarbus visam kultūros laukui. Su jo kūryba užaugo ne viena karta. Nėra paprasta į ją pažvelgti naujai. Prisilietus prie Sutkaus archyvo daugelis pripažįsta, kad jo kūryba yra neaprepiama, tai yra visa visata. Iš čia turbūt ir kilo parodos pavadinimas „KOSMOS“ – tai yra neaprepiama daiktų ir laiko visuma“. Parodos kuratorius Thomas Schirmbeck paantrino: „Prieš pradėdant rengti parodą svarstėme, kaip galima A. Sutkaus kūrybą naujai pristatyti Lietuvai. Nusprendėme ekspoziciją padalinti į dvi dideles dalis. Pirmą dalis – vaizdų upę. Šioje vaizdų upėje jūs galite bet kur įbristi ir pradėti ja eiti. Šią upę juosia šešios sekcijos, į kurias pabandėme suskirstyti A. Sutkaus darbus”.

Tačiau nueiti ir pažvelgti į parodą pačiam yra privalu, kadangi kiekvieno požiūris yra labai subjektyvus, ir nors apie Sutkų mes pakalbėjome labai plačiai, tačiau kaip teigė autorius: „Fotografai neturi daug šnekėti, fotografijos turi daugiau šnekėti už juos. <...>” □

KNYGOS

Du Paberžės kunigai – Tautos dvasios žadintojai

Romualdas Kriaučiūnas

Joana Dargužytė-Perednienė.
Tautos dvasios žadintojai.
Printėja, Kaišiadorys, 2018

Knyga skiriama Lietuvos Valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), 1863 metų sukilimo 155-osioms metinėms ir vieno iš pagrindinių sukilimo vadų – Paberžės klebono Antano Mackevičiaus – 190-osioms gimimo metinėms bei visiems Paberžės krašto patriotams, kovojusiems už Lietuvos nepriklausomybę. Knyga taip pat skiriama kunigui vienuoliui kapucinui Tėvui Stanislovui – pamokslininkui, Lietuvos pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyviui, žydų gelbėtojui, tremtiniui, (šįmet minime 100-ąsias jo gimimo metines). Parengti šią knygą autorė skatino ir tai, kad 2018 metus, minint Tėvo Stanislovo 100-ąsias gimimo metines, Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Tėvo Stanislovo metais.

Knygą redagavo Jonas Laurinavičius, Tėvynės pažinimo draugijos pirmininkas. Savo žodyje jis rašo, kad savo garbų jubiliejų Joana Dargužytė-Perednienė pasitinka su šia knyga, kurią pati parengė. Anot jo, ryškus knygos bruožas – didelė pagalba ir meilė savo garbiems kraštiečiams. Įvade autorė rašo, kad jos aprašyti du kunigai gyveno ir dirbo skirtingose epochose, bet jų darbai bei siekiai vienodi. Jie abu norėjo matyti laisvą Lietuvą, norėjo matyti laimingus Lietuvos žmones. Jų tikslas vienas – mylimoji Tėvynė Lietuva.

Toliau redaktoriaus skyrelyje skaitome, kad Paberžė yra viena iš išskirtinių mūsų šalies vietų. 1863 m. ji buvo aplinkinių kaimų sukilėlių telkimosi centras, o mūsų laikais, Tėvo Stanislovo dėka – viena iš dvasinio atgimimo centrų. Paberžė žinoma ir lankoma žmonių iš visos Lietuvos ir iš užsienio. Apie kunigą Antaną Mackevičių ir jo kovas sukilimo metu supažindina Paberžėje esantis vienintelis Lietuvoje 1863 m. sukilimo muziejus, o Tėvą Stanislovą jauti kiekviename žingsnyje.

Pirmieji 59 knygos puslapiai skirti kun. Antanui Mackevičiui. Turiu prisipažinti, kad apie jį iki šiol nebuvau nieko girdėjęs. Knygos autorė, gimusi vos už kelių kilometrų nuo Paberžės (Kėdainių r.), teigia, kad Paberžė – tai vieta, kur vis dar gyva žmogaus dvasinio apsisprendimo, išsilaisvinimo iš bet kokios priespaudos idėja. Aprašoma Paberžė istorijos vingiuose, taip pat ir legenda, kurią papasakojo vietiniai gyventojai apie Paberžės bažnyčią. Toliau glaustai pateikiama kun. Antano Mackevičiaus biografija. Jis gimė 1828.06.14 Morkiuose, Raseinių apskrityje. Matydamas, kad Lietuvos valstiečiai ypač pamaldūs ir labai pasitiki kunigais, nusprendė tapti kunigu, kad galėtų būti arčiau liaudies ir skatinti kovą prieš carizmą ir baudžiavą. 1855 m. vyskupas Motiejus Valančius naują kunigą paskyrė į Paberžę. Ir dabar ten tebe-

stovi klebonija, kurioje 1855–1863 m. gyveno kunigas, tapęs sukilimo vadu. Jis pasižymėjo kaip atsidaavęs savo tarnybai kunigas, dažnai lankė ligonius, pagarsėjo savo pamokslais. Kalbėdavo apie būtinybę kovoti prieš žmonių išnaudojimą, už krašto laisvę.

1863 m. pavasarį Lietuvoje prasidėjo sukilimas prieš carinės Rusijos priespaudą. A. Mackevičius pirmasis išsakė nepriklausomos Lietuvos idėją. Balandžio 20 d. Paberžės bažnyčioje jis pasakė ugningą pamokslą, perskaitė sukilėlių manifestą, ragino dalyvauti sukilime. „Po to nuskubėjo į kleboniją, kur, nusimetęs sutaną, apsivilko pilką sermėgą, apvedžiotą juodu kailiuku, šoko ant juodo arklio, sukamandavo sukilėliams ir visi išėjo į mišką, galingais balsais dainuodami“ (psl. 21). Toliau aprašomi pirmieji žygiai ir įvairios kautynės, suėmimas, teismas ir mirties nuosprendis. 1863 m. gruodžio 28 d. A. Mackevičius Kaune buvo viešai pakartas.

Antroje knygos dalyje pagarbiai ir su meile pristatomas Tėvas Stanislovas, kurio tikrasis vardas – Algirdas Mykolas Dobrovolskis. Gimęs 1918.09.29 Radviliškyje, įstojo į Plungės kapucinų vienuolyną, mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. 1944.03.25 brolis buvo išventintas į kunigus ir taip tapo Tėvu Stanislovu. Jau po karo važinėjo po visą Lietuvą ir netrukus išgarsėjo kaip drąsus pamokslininkas. Savo pamoksluose jis drąsino žmones nepasiduoti nusivylimui ir girtuoklystei, skatino remti kovotojus už laisvę ir nestoti į komunistų partiją, ragino tuoktis bažnyčioje ir nešvęsti sovietinių švenčių. Aišku, dėl šių kalbų neliko nepastebėtas MGB. 1948 m. pavasarį Kauno arkivyskupijos valdytojas uždraudė jam sakytį pamokslus. 1948.08.11 buvo areštuotas ir apkaltintas antisovietine propaganda. Tardomas savo pamokslų turinio neišsiginė. Jis buvo nuteistas 10 metų lagerio Komijos ASSR. Buvo paleistas 1956 m., bet netrukus vėl buvo suimtas ir ištremtas į Vorkutą.

Knygoje savo gyvenimą lageriuose aptaria pats Tėvas Stanislovas. Tik 1961 m. kunigystės teisės buvo jam grąžintos. Valdžia norėjo populiarų kunigą atskirti nuo visuomenės. 1966 m. jis buvo perkeltas į vieną varginiausių užkampio parapijų Kėdainių r. pakrastyje – Paberžę. Tėvo Stanislovo apibūdinimu – „autobusų stotelė už keturių kilometrų, telefonas už keturių kilometrų. Biednystė, biednystė ir vienatvė. Sebuklinga vieta: nei partorgo, nei komsorgo“ (psl. 68). Jo sekimas ir tardymai nesibaigė. Tėvas Stanislovas tęsė kun. Antano Mackevičiaus kovą už laisvę ir nepriklausomybę, už socialinį teisingumą, tik neginkluota forma. Kardinolas Vincentas Sladkevičius 1990 m. jį perkėlė į Dotnuvą atkurti kapucinų vienuolyno. Tada Tėvui Stanislovui jauėjo 72 metai. Tačiau jis ir toliau aptarnavo ne tik Dotnuvos, bet ir Paberžės parapijų tikinčiuosius.

Aprašomos 2005.06.05 Tėvo Stanislovo Paberžėje aukotos paskutinės šv. Mišios. „Eidamas 87-uosius metus 2005.06.23 Tėvas Stanislovas tyliai iškeliavo užsitarnauto poilsio palikdamas mylimą parapiją, jos žmones, nesibaigiančius rūpesčius ištikimai tar-

nauti Dievui, žmonių meilei ir geriu.“ (psl. 76).

Knygos pabaigoje sutelkti įvairūs Tėvą Stanislovą pažinojusių asmenų prisiminimai. Knygos autorė skaitytojams primena, kad Tėvas Stanislovas už rankos mūsų nebepašims, neištars sielą numaldančio, gydančio žodžio. „Tačiau Tėvelis pasirūpino, kad netgi

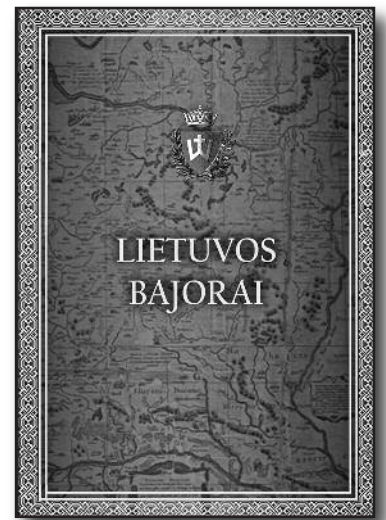
jam mirus, jaustumė jo artumą“ (psl. 112).

Knyga gausiai iliustruota nuotraukomis ir dokumentų faksimilėmis. Gaila, kad jos tiražas vos 90 egz. Sveikinimai autorei jos garbaus jubiliejaus proga, padovanojusiai mums šią knygą apie Tautos dvasios žadintojus! □

Išleistas enciklopedinio leidinio „LIETUVOS BAJORAI“ pirmasis tomas

Jonas Kaniauka

Atspausdinta neturinti pavyzdžio knyga, kurios parengimas užtruko beveik metus. Leidėjas – Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka. Lapkričio 4-ąją ji pristatyta Kauno karininkų ramovėje.

Enciklopedijos sutiktuose dalyvavo ne tik giminių, kurios aprašytos knygoje, atstovai, bet ir nemažai žinomų asmenybių, įvertinusių naująjį leidinį. Kaip gimė toji knyga, papasakojo jo sudarytojas ir redaktorius rašytojas Leonas Peleckis-Kaktavičius. Buvo pasakyta daug gražių žodžių enciklopedinio leidinio rengėjams, ypač Organizacinės-kūrybinės grupės vadovei Aistei Grybauskienei. Iš visų Lietuvos kampelių atvykusių bajorų laukė vaisės ir aukšto meninio lygio koncertas. Susirinkusiems koncertavo solistai Kristina Zmailaitė ir Edmundas Seilius bei Jazz quartet – Danielius Praspaliauskis (saksofonas), Romualdas Milašius (klavišiniai), Andrejus Daugirdas (bosinė gitara), Arvydas Vainius (mušamieji). Enciklopedinio pobūdžio 243 puslapių leidinyje – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų palikuonių 78 giminių istoriniai ir biografiniai duomenys, herbai, genealoginiai medžiai, schemas, istorinės nuotraukos. Knyga – solidi, tikra to žodžio prasme bajoriška. Pagirtinos jauno dizainerio Liudo Nekrošiaus pastangos.

Pravartu susipažinti su leidinio sudarytojo ir redaktoriaus L. Peleckio-Kaktavičiaus pratarne „Apie tai, kas išskiria, o ne atskiria“, išspausdinta knygoje:

„Jau lygiai ketvirtis amžiaus, kai Lietuva išgirdo būrelio entuziastų norą atkurti Bajorų sąjungą. Šiandien legitimuotų bajorų palikuonių per keturis tūkstančius.

Anot išmintingojo Cicerono, istorija – tikras praeities liudininkas, tiesos šviesa, gyvoji atmintis. Nors dauguma Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos narių darbų susiję su kultūra, kultūros paveldu, istorinis aspektas dominuojantis. Nenuostabu, nes protėvių užtarnauta garbė tarsi šviesulys, kuris lydi ir, be abejo, visada lydės tai, kas vyko Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikais, 1831 ir 1863 metų sukilimų dienomis, carinės priespaudos ir sovietinės okupacijos metais. Ypač išskirtiniai bajorijos nuopelnai Lietuvos rašytiniam žodžiui, mokslui, nepriklausomybei. (...)

Šio enciklopedinio pobūdžio leidinio rengėjai įsitikinę, jog tai tik pirmasis panašaus pobūdžio tomas, turintis teisę į tęsinį, kuriuose prisistatys jau kiti bajorų palikuoniai. Nors tekstai pateikti remiantis archyvine medžiaga, po kiekvienu iš jų yra autoriaus vardas ir pavardė. Be konkrečios faktinės medžiagos kai kur rasite ir vieną kitą legendą, įdomesnę atsiminimą, pastebėjimą, kurie, viliamės, tik priartins pažintį su ta ar kita garbinga gimine.

Knygoje – ne tik spalvoti giminių herbai, bet ir genealoginiai medžiai arba schemas, ir retesnės vieną ar kitą giminę pristatančios fotografijos.

Bajorystės linija – tai, kas sieja visus čia draugėn atėjusius. Garbė, Tiesa, Orumas – ne šiaip sau žodžiai, dažnai lydintys tuos, kurie iš savo protėvių paveldėjo išskirtinį vardą. Ir tos knygos eilutėse, o ir tarp eilučių – tai, kas išskiria, o ne atskiria.

Ta proga norėtusi atskirai paminėti daugelį šios knygos faktų, įvykių, vardų, nes jau ne tik mūsų protėviai daug nusipelnę savo Tėvynei, bet ir jų atžalos. Tačiau skaitytojas pats labai nesunkiai tuo įsitikins. Taip, tarp pastaraisiais dešimtmečiais gyvenusių bajorų palikuonių būta ir už Lietuvą galvas paguldžiusių partizanų, ir Sibiro gulagus, sovietines represijas iškentusių, amžino išalo žemėje pasilikusių, ir „Katalikų Bažnyčios Kroniką“ platinusių, ir Sausio 13-osios bei kituose Atgimimo įvykiuose savo meilę gimtajam kraštui įrodžiusių. Daug ir šiandien didelių, gražius darbus Tėvynės labai darančių.“

Be kita ko, enciklopedija ir prezidentinė: joje – Nutautų giminės aprašymas; bajoraitė Alma Marija Nutautaitė-Adamkienė – Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus žmona.

Enciklopediniame leidinyje – nemažai ir su išeivija susijusių asmenybių. Pažymėtina, kad šių metų liepos 7-ąją Vilniaus Rotušėje Bajorystės pažinimo aktaį įteikti ne tik Lietuvoje, bet ir Argentinoje, JAV, Italijoje, Norvegijoje, Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje gyvenantiems bajorų palikuonims.

Neabejotina, kad ši knyga sudomins ir nieko bendra su bajoryste neturincius plačiajame pasaulyje gyvenančius lietuvius.

Pradedama rinkti medžiaga antrajam enciklopedijos tomui. □

Lietuvos laisvės kovų atmintį būtina išsaugoti ateities kartoms

Lidija Veličkaitė

„Nors tarptautinė būklė buvo dar labai miglota, Lietuvos ateitis labai neaiški, Lietuvos Taryba, susirinkusi 1918 m. vasario 16 d. posėdžio Vilniuje, ryžosi pasirašyti Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo Aktą, kuris tapo kertiniu akmeniu nepriklausomos Lietuvos valstybės“, – rašo istorikė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė knygoje „Lietuvos istorija“. Autorė pabrėžia sunkią to laikotarpio Lietuvos būklę: „Vokietijoje vyko revoliucija, kaizeris Vilhelmas II pašalintas, o mūsų krašte okupacinę valdžią perėmė vokiečių kareivių taryba. Atvirai veikė komunistai – agitavo mitinguose, laukė ateinant bolševikų iš Rusijos. Lygiagrečiai lenkai garsiai tebereiškė pretenzijas Lietuvą prisijungti.“ Valdžioje tebebuvo okupantai vis neleido kurti Lietuvos kariuomenės, tad 1918 m. spalio mėn. 16 d. Vilniuje susibūrė pirmieji savanoriai. 1918 m. gruodžio 27 d. Ministeris Pirmininkas Mykolas Sleževičius išleido atsišaukimą į Lietuvos piliečius, suvirpinusius lietuvių širdis: „Nelaukdami toliau nė valandos, kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokite visi į Lietuvos Krašto Apsaugą. Būrių būriais eikime iš kaimų, viensėdijų, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvės ir Tėvynės ginti. Stokime drąsiai pirmi į kovą! Drąsiai, be baimės, kaip mūs tėvai ir sentėviai, užstokim priešams kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos Valstybę!“

Vilniuje, Totorių g. 9/Labdarių g. 10, dar tebestovi iš griuvėsių prikeltas istorinis pastatas, iš kurio 1919 m. Tėvynės ginti išėjo šimtas savanorių. 1992 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, vadovaujant Gediminui Vagnoriui, potvarkiu šis griuvėsiais virtęs pastatas, be vandens, kanalizacijos ir šildymo sistemų buvo perduotas Lietuvos laisvės kovų (LLK) – Miško brolių draugijai. Tuo pačiu potvarkiu buvo perduotas pastatas, esantis Šventaragio g. 4, Vilniaus arkivyskupijos kurijai.

LLK – Miško brolių draugijos vadovas Albinas Kentra – buvęs partizanas, politinis kalnys, metraštinių – 1992 m. apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu, 1998 m. – Vyčio kryžiaus ordinu, 2002 m. – Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, 2008 m. už aktyvų rūpinimąsi Lietuvos istoriniu bei materialiuoju paveldu apdovanotas Felicijos Bortkevičienės kalbos premija, kurioje tarp kitų nuopelnų buvo paminėtas ir istorinis namas: „Už pastato Vilniuje, Totorių g. 9/Labdarių g. 10, atkūrimą iš griuvėsių, už iniciatyvinę veiklą, trukusią daugiau kaip 15 metų, kurios rezultatas – išsaugotas Lietuvos paveldo objektas, pritaikytas istorijos ir kultūros veiklai.“ 2010 m. A. Kentra apdovanotas medaliu „Už nuopelnus Vilniui ir Tautai“, 2013 m. jam suteiktas Šilalės garbės piliečio vardas, 2016 m. įteikta Šv. Kristoforo statulėlė už gyvenimą, skirtą Vilniui.

Šio garbingo žmogaus atgautas

pastatas kartu su Vilniaus pirmos atkurtos Šaulių rinktinės vadu, politiniu kaliniu Vytautu Milvydu buvo suprojektuotas Lietuvos keliui į Laisvę įamžinti bei kitai įvairialypiai veiklai. Šiame nebaigtame statyti pastate lankosi intelektualios kelionių delegacijos iš įvairių pasaulio kraštų. Čia susipažįstama su nuo Sąjūdžio pradžios Albino Kentros filmuota medžiaga, kuri daugeliui atskleidžia svarbius, mažai žinomus Europos istorijos puslapius. Lankytojų pasirašytoje svečių knygoje teigiama, kad šis muziejus ir jame sukaupti laisvės kovų archyvai yra ne tik Lietuvos, bet ir viso pasaulio vertybė – turtas ateities kartoms.

Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas (VLK), vadovaujamas dr. Kazio Bobelio, valdybos posėdyje, įvykusiame 1992 m. sausio 25 d., skyrė 15 tūkstančių dolerių minėto pastato statybai su sąlyga, kad jis bus įteisintas LLK – Miško brolių draugijai nuosavybės teise. Jame taip pat įsikurs Lietuvos politinių kalinių sąjunga, Lietuvos politinių kalinių sąjungos Vilniaus skyrius bei pirmoji atkurtoji Vilniaus miesto šaulių sąjunga. 1998 m. iš Lietuvos Respublikos (LR) Vyriausybės rezervo fondo skirta 1,016 milijonų litų. Iki 2001 m. buvo atlikta statybos darbai už 2,193 mln. litų. Į šią sumą neįtraukti darbai, kuriuos nuo 1992 m. iki 1998 m. atliko LLK – Miško brolių draugija. Skulptorius Antanas Kmieciauskas, 1994 m. gautą Nacionalinę Kultūros ir meno premiją, ir Albinas Kentra, gautą 2008 m. Felicijos Bortkevičienės kalbos premiją, paaukojo pastato remontui. Taip pat atstatant ir rekonstruojant avarinį pastatą, dešimt metų be atlyginimo dirbo Lietuvos laisvės kovų dalyviai, Lietuvos kariuomenės kariai ir pavieniai asmenys. LR Vyriausybė žadėjo skirti dar 2,3 mln. litų, kad 2003 m. darbai būtų užbaigti.

Tačiau 2000 m., kai buvo baigiamas kurti šis unikalus pastatas, savo veikla nedubliuojantis Vilniaus senamiestyje kitų pastatų, atsirado piktaivalių, bandančių teismuose pasisavinti LLK – Miško brolių draugijos sukurtą turtą. Teismų maratoną užbaigė 2011 m. spalio 10 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo neskundžiama nutartimi, kurioje nustatyta, kad LLK – Miško brolių draugija pakeitė 63,5 proc. laikančiųjų konstrukcijų ir padidino toje vietoje buvusį pastatą 44,36 proc. nauju plotu. Tai atvejis, kada visas turtas priklauso sukūrėjai, o ne pasikėsinusiems jį nesąžiningai užvaldyti.

Tačiau 2012 m. vasario 19 d. LR Vyriausybės premjerui pasirašius įsakymą LLK – Miško brolių draugijos sukurtasis nekilnojamas turtas tapo Valstybės turtu, valdomu Valstybės įmonės turto fondo (dabar Turto bankas), Finansų ministro ir Premjero. Nuo tada prasidėjo naujas teismų maratonas dėl nuosavybės teisių įteisinimo, kuris tebevyksta iki šiol. Dėl teismų teko nutraukti statybos darbus, kas kelia grėsmę pastatų sunykimui. Konservavimo ir saugojimo darbai nuo 2001 m. LLK – Miško brolių draugijai gana brangiai kainuoja.

Gautą Kazickų šeimos fondo paramą, kuri skirta sukauptos filmuotos medžiagos išsaugojimui ateities kartoms, tenka nukreipti LLK – Miško brolių draugijos pastato konservavimo darbams. Galima įsivaizduoti, kaip sunku Laisvės kovų organizacijoms bylinėtis su Lietuvos Respublika.

2017 m. sausio mėn. Turto bankas LLK – Miško brolių draugijai įteikė ieškinį, kuriame reikalaujama, kad Draugija atlaisvintų nuo 1992 m. sukurtas,

valdomas, išlaikomas ir prižiūrimas patalpas.

Dėl šio svarbaus objekto susirūpinusi ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenė (PLB). Bendruomenės kraštų pirmininkų ir Pasaulio lietuvių jaunimo atstovų suvažiavime 2017 m. liepos 2–5 d. Bistrampolio dvare (netoli Panevėžio) PLB Ginčų komisijos pirmininkės Angelės Nelsienės buvo pateikta ir visuotinai priimta „Miško brolių“ namų gelbėjimo rezoliucija su kreipimusi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę – ministrą pirmininką Saulių Skvernelį su prašymu atsi-

žvelgti į istorinį paveldą, atstatyti teisingumą, sugrąžinant LLK – Miško brolių draugijai jos lėšomis ir pastangomis iš griuvėsių atkurtą turtą – muziejų. Jame sukaupta archyvinė vaizdinė laisvės kovų istorija ir Vilniaus miesto istorija, turinti išliekamąją vertę ateities kartoms. Taip pat rezoliucijoje buvo siūloma šiuos rūmus – muziejų įtraukti į Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio programą, tu pagerbiant 1919 m. iš čia Tėvynės ginti išėjusius savanorius ne tik Vilniaus kapinėse, bet ir sostinės centre.

Šiais, 2018 m., susirinkusiam PLB XVI Seimui, PLB Ginčų komisijos pirmininkė Angelė Nelsienė vėl pateikė analogišką rezoliuciją, kuri taip pat buvo priimta.

Per visą Lietuvos sovietų okupacijos laikotarpį Jungtinių Amerikos Valstijų lietuviai aktyviai telkė finansinę paramą, kurią įvairiomis formomis siuntė remdami Miško brolių – partizanų kovą už Lietuvos laisvę. Laisvės kovotojų – partizanų auka už Tėvynę ir Laisvę buvo įkvėpimas viso pasaulio lietuviškajam jaunimui. Ateitinių ir skautų stovyklose jie meldėsi už partizanus, dainavo jų dainas, skaitė jų parašytus dienoraščius ir eilėraščius.

Laisvės kovų dalyvis Albinas Kentra, daug gyvenimo skyres veiklai už Lietuvos valstybę ir tautą, tikisi, kad bus ištaisytos klaidos ir pastatas, esantis Totorių 9/Labdarių 10, Vilniuje, galės atlikti jam skirtą vaidmenį: tarnauti istorinės atminties sklaidai, pasaulio ir Lietuvos jaunimo savo garbingų šaknų išsaugojimui. □

Kultūros kronika

Lapkričio 15 d. Briuselio vizualiųjų menų centre BOZAR atidaryta Kauno modernizmo architektūros paroda „Optimizmo architektūra: Kauno fenomenas 1918–1940“. Belgijoje vis plačiau atrandama Lietuvos kultūra, glaudžiai susijusi su istorijos vingiais, kai prieš šimtą metų pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, atsikūrė ir įsikūrė naujosios, optimizmo kupinos valstybės, šiemet švenčiančios savo šimtmečius. Ypatingą kūrybinį impulsą liudija Kauno architektūra, sukurta per tokį trumpą laiką; tai gali pasitarnauti pavyzdžiu ir šiandienai.

Lapkričio 15–25 dienomis trys Baltijos valstybės festivalyje „Les Boréales“ Prancūzijoje pirmąsyk kartu pristato savo kultūrą. Festivalio lankytojai galėjo susipažinti su Baltijos valstybių klasikine ir šiuolaikine muzika, scenos menais, dizainu, kinu, fotografija, literatūra, iliustracija, klausėsi diskusijų trijuose dešimtyse Normandijos regiono miestų. Lietuvos literatūrai atstovavo šiais metais Prancūzijoje įvertintas Jaroslavas Melnikas, kurio romano „Tolima erdvė“ vertimas į prancūzų kalbą buvo apdovanotas kaip geriausias fantastinis kūrinys 2018 m.